

Přejímání slov z češtiny

Zdeněk Salzmann

Téměř vždy se jazykovědci věnují přejímání slov z cizích jazyků do češtiny, například z němčiny (knedlík), ruštiny (kulak), angličtiny (fotbal), francouzštiny (fazona), italštiny (duet) a arabštiny (alkohol), kromě takzvaných internacionalizmů jako automobil a geometrie. Tento článek se naopak bude se věnovat slovům, kterými čeština přispěla do cizích jazyků.

Začněme s němčinou, takzvanou rakouskou němčinou: jde o slova, která byla přejatá do němčiny za Rakousko-Uherska. Tak například německé slovo (die) Kolatsche je z českého koláč, bílé pečivo kruhovitého nebo pravoúhlého tvaru; (der) Kren z českého křen, dlouhý kořen palčivé chuti; (der) Powidel z pomnožného substantiva povidla, nahusto svařené ovoce, zejména švestky. Švestka jako plod je (die) Zwetschke (kromě jiných podobných tvarů) a jako strom (der) Zwetsch(g)enbaum. Pálenka ze švestek, slivovice (ze slova slíva, nářečně švestka), je německy (der) Sliwowitz.

Další české přejímky z češtiny do němčiny, některé středověké, zahrnují slova bouda, turistická nebo horská chata, v němčině (die) Baude; bič, nástroj bití a k vybídnutí zvířat, německy (die) Peitsche; pečeť, vosk s otiskem pečetidla, německy (das) Petschaft; a houfnice, druh děla, německy (die) Haubitze.

Původ slov není vždy úplně jasný a někdy se dva etymologové nemohou shodnout na výkladu určitého slova. Následující příklady jsou však dostatečně jisté, a proto jsou zde zahrnuty. Slovo vlak, několik spojených železničních vozů, bylo přejato z češtiny do jihoslovanských jazyků; slad, surovina pro výrobu piva, je všeslovanské, ale asi bylo přejato z češtiny do bulharštiny; slovo práce, účelná lidská činnost, dalo vznik v dnešní polštině slovu praca; slovo žák, zpravidla velmi mladý člověk, který chodí do školy, je v polštině zak.

Slovo robot, původně použité v dramatu RUR Karla Čapka a znamenající automatického jedince podobného člověku a konajícího lidskou práci, se rozšířilo do většiny evropských jazyků; robota je praslovanské slovo a znamenalo těžká práce a otroctví.

Proč čeština přijala poměrně mnoho cizích slov, ale přispěla k evropskému

slovníku celkem málo slovy? Jednou z hlavních příčin je zeměpisná poloha jejich mluvčích i za Rakousko-Uherska. Například Anglie, Francie a Německo byly před první světovou válkou koloniální země a jejich obyvatelé přišli do styku s novými předměty, pojmy, jevy a lidmi a tvořili nová slova, aby nové jevy pojmenovali. Česky mluvící lidé dostali tato nová slova z druhé nebo třetí ruky od jejich „objevitelů“. Druhou příčinou je poměr mluvčích k jazyku, jímž mluví. Některé jazyky, jako islandština (Island je ostrov, kolem 330 tisíc obyvatel), tvoří nová slova z vlastních zdrojů a přejatá slova v nich téměř chybí. Velký důraz je u nich kladen na jazykovou čistotu. To se děje ovšem díky jejich izolovanému vývoji a poloze. Mluvčí češtiny mají také zájem o českost češtiny, ale přejímali a přejímají cizí slova s jinými evropskými jazyky.